

Kommentár és felhívás

Faragó Zoltán írásához fűznék néhány útbaigazító megjegyzést.

Sem Cseres, sem Hetényi-Varga nem adatai megbízhatóságáról vált ismertté.

Körülbelül tudjuk csupán, hány papunkat végeztek ki azokban a hónapokban. Az említettek bizonyítottan köztük vannak. Sajnos, a helyi hívek, a helyi plébániák sem emlékeznek meg róluk kellő nyomatékkal. Talán sehogy.

Kell foglalkozni a kivégzett papokkal. Mindenképpen kell!

Méltatlannak találok, hogy ilyen kurtán-furcsán. Ha vidékünkéről, éppen a kivégzett papok valamelyikének a tevékenységi helyéről valaki szóvá teszi az ügyet, az hivatkozhat távoli kutatók eredményeire, de nagy baj, ha csak arra. Aki ezt a témát tollára tűzi, annak kötelessége a helyi adatokkal, még emlékező emberek nyilatkozataival megerősíteni, netalán cáfolni a korábbi kutatások eredményét. Tóthfaluban mi van bejegyezve Szabó, Martonoson Werner plébánosról? Horgoson részletes feljegyzés van Virág plébánosról, s egész legenda kering a kivégzése színhelyéről, a Horgosi Csárda környékéről. Ugyanígy mesészerű – talán csodaszámba menő – történetek élnek a kivégzettekéről és a kivégzőkről. Néhány tanút meg kellene kérdezni.

Nem mellékes kérdés: Hol vannak ezek az áldozatok eltemetve? Milyen az emléküik ápolása? Kimond-

ta-e a ma ott szolgáló utódok, hogy ezek a papok csakugyan mártírjaink?

Mit tud az a néhány, még élő helybeli a fenti írásba foglaltakról? Milyen dokumentumok, tárgyi emlékek vannak a helyszínen? Építettek-e ezek a papok valamit ott a faluban, a templomban? Írtak-e valamit, ami még a plébánián megtalálható? A Historia domusban van-e valami? Vagy akár csak az egyházi anyakönyvekben?

A javaslatom egy

FELHÍVÁS

Faragó Zoltán írása nyomán kutatásra buzdítanánk az érdeklődőket, hogy feltárjuk az említett mintegy harminc magyar pap – református és katolikus pap, de nazarénus igehirdetők is vannak közöttük – tragédiájának körülményeit, akár csupán az életútját. A harminc között vannak olyanok is, akikről nehéz eldönteni, magyarok voltak-e vagy inkább németek, esetleg horvátok, de az kétségtelen, hogy a számontartottak mindegyike anyanyelvi szinten tudott istenhívő nyájának szolgálni. Értünk haltak. Emlékezzünk rájuk.

Újvidéken, 2006. február 10-én.

Lincshangulatban*

**Hogyan csináltak az elkötelezett antikommunis-
ta magyar rendőrségi nyomozóból háborús bűnöst
és akasztották fel Újvidéken a Halpiacon**

Mindössze néhány nappal az elsőfokú ítélet kimondá-
sa után, 1945. június 11-én a **Szabad Vajdaság** az
alábbi cikket közli az ítélet végrehajtásáról:

Végrehajtották a nép ítéletét Hegyi Józsefen

Tegnap délelőtt tíz órakor végezték ki Hegyi Józsefet,
aki korbáccsal és gumibottal szolgálta azt a rendszert,
melynek útját akasztófák, utcákon heverő lemeztelenített
holttestek, razziák, börtönök, üszkös romok és Európa
népeinek végtelen szenvedései jelezték.

Hegyi József hős volt akkor, amikor szörnyű új kínzá-
sokra hurcolt szobájába fiatal diáklányokat, öntudatos
munkásifákat, védtelen asszonyokat. Hegyi József nem
félt mások véréből, nem törődött mások szenvedéseivel,
nem hatotta meg az anyák könnye. Úgy járt ebben a vá-
rosban, mint egy kiskirály, akinek jogara a gumibot, és
fegyvere a mások védtelensége és kiszolgáltatottsága.
Vert és vert kegyetlenül, meztelen gyermektestekre csa-
pott le korbácsa és, ha nyöszörögni hallotta áldozatát, rö-
högve kényszerítette térdre: 'Imádkozz Sztalinhoz, ő majd
megsegít...'

Ezt a szadistát, Hegyi Józsefet állította akasztófa alá a
népbíróság.

A hírhedt 'Armija' mögötti tér fekete volt az emberek tö-
megétől. Eljöttek azok, akik csak a napokban szabadul-
tak meg a fasiszta börtönökből, ahová Hegyi József indí-
totta őket. Eljöttek az anyák, akik még ma is várják gyer-
mekeiket, akik Hegyi József korbácsa által kikényszerített
'vallomásaik' miatt jutottak börtönbe. Eljött a szabad
Noviszád szabad népe, mert igazságszolgáltatás történt
és nem bosszú.

Hegyi József már a tárgyalások alatt is megmutatta,
hogy - korbács nélkül, gumibot nélkül - nem az a hős,
akinek itt, Noviszádon pöffeszkedett éveken keresztül.
Sírt, gyermekeire hivatkozott, elárulta 'barátait', és fogad-
kozott. Soha sem voltak hősök az ilyen Hegyi Józsefek,
csak olcsó véredek, kéjencek, csak szadisták. Mi már
láttunk meghalni olyanokat, akik tudták, miért harcoltak,
tudták kik ítélték el őket és tudták, hogy nem hiába volt az
áldozat. Ezek hősök voltak és ezek bátran, emelt fővel,
bizakodó kiáltásokkal az ajkukon haltak meg. Ezek Hegyi
József korbácsa alatt sem vallottak bajtársaik ellen, ezek
nem 'mőszeroltak' mint Hegyi József.

Hegyi József gyáván élt, így is halt meg.

Kár volt, hogy néhányan a sok ezer közül sajnálkozni
kezdtek felette.¹ Hegyi József nem érdemelte meg a saj-
nálkozást, mert nem a férjet és apát akasztották fel, ha-
nem a gyilkost. Ami pedig gyermekeit illeti, ebben az or-
szágban, az új Jugoszláviában nem fog gyermek szen-
vedni sohasem². Életre és emberré nevelik őket, dolgo-
zó, becsületes emberekké - mindenestre jobban, min-
denestre másképp, mint Hegyi József tette volna.

Egy szemtanú és Hegyi Margit nyilatkozata

*Hegyi Margit budapesti lakos 2005. május 10-én fel-
keresett újvidéki lakásomban és az alábbi magnónyi-
latkozatot adta.*

Arra kérem, mondja el személyi adatait és azután az
édesapja sorsát, kivégzését. Vele jött régi ismerőse, aki
jelen volt a kivégzésnél. Előbb ő nyilatkozott.

Galkó Antal, 77 éves vagyok, Újvidéken születtem, a
Mornarska 17 alatt, most is ott lakom. Éppen csak oda-
érkeztem a kivégzésre. Dobogót csináltak, meg egy bitó-
fát, és egy széket tettek a lába alá, akkor azt kirúgták. Föl
volt öltözve, sárga csizma a lábán, magasszárú bőrcsiz-
ma. Kopasz, le volt borotválva a feje. Mikor már kirúgták

¹ Árulkodó megjegyzés. Nem csekély bátorság kellett ahhoz, hogy a vérszomjas tömegben néhányan sajnálatuknak adjanak kifejezést. Ha ez mégis megtörtént, akkor bizony valakiknek súlyos okuk volt arra, hogy ellentmondjanak Hegyi József gyalázásának és kivégzésének.

² Erről az állításról a kivégzett gyermekei - az új Jugoszláviában szerzett keserű életpasztalataik alapján - merőben ellentétesen vélekedtek.

a lába alól, akkor valami asszony odament és szatyorral a fejét verte.

- Fölmehetett az az asszony a dobogóra?

Sok nép volt ott, én nem voltam közel. Ez ott a Halpic közepén volt, annál a katonai épületnél, amit Armijának neveztek, és ahol azon ma egy emléktábla áll.

- Hogyan került maga oda?

Rádióon hallottam. Mert hogy ők a szomszédságban laktak, akkor én is elmentem oda. Hogy legalább utoljára meglássam az embert.

- Személyesen is ismerte?

Hogyne.

- Történt ott valami ceremónia, fölolvasták az ítéletet?

Nem emlékszem arra. Amikor már lógott, akkor nem is láttam, meg nem is érdekelt tovább. Azt hiszem nyáron, jó időben történt.

- Elmesélte később otthon? Nem intették a szülei, hogy ne menjen oda?

Nem meséltem, s nem is kérdeztem senkit, hogy menjek-e. Asztalos inas voltam a Téglás Mihálynál, azután meg a Doroticsnál dolgoztam a Misa Dimitrijevic utcában. Leért a lába, lógott a kötélén, ez az asszony meg odasuhintott.

- Mikor mesélte ezt el Margit asszonynak?

Egy nyolc évvel ezelőtt. Legtöbbet a rádióból tudtam, ott hallottam azt is, hogy ez lesz. Nekünk már harmincnyolcban volt rádiónk. Nekem ez olyan nehezemre esett, hogy nem is akartam rá emlékezni. A tömeg meg mintha üvöltözött volna. Egyedül mentem oda. Vasárnap lehetett, mert egyébként én dolgoztam reggeltől estig.

Lánykori nevem Hegyi Margit, 1930. április 28-án születtem Újvidéken, a Telepen, a Mornarska utca 16-ban. A nagyapám házában, az ma is áll, ugyanolyan formában, mint amikor én megszülettem. A szüleimnek a második gyereke voltam, utánam született még két öcsém. Édesapám a Slavija drogériában dolgozott, gyógyszereket szállított ki. Volt egy teherautó, annak egy sofőrije, és az édesapám, aki fölvette a rendeléseket az akkori Jugoszlávia nagy területén. Fölvette a gyógyszertárakban a rendelést, meg leszállította a korábbi rendeléseket. Édesapám tisztviselő volt, 1903. november 11-én született Újvidéken. Édesanyám Schwab Julianna 1901. december 27-én született Bácspalánkán. Ő varrónő volt. Édesapámat a harmincas években szinte minden évben

behívták katonának. Ilyenkor anyánk volt a családfenntartó, hiszen akkor édesapánknak nem volt jövedelme.

- Hogyan lett rendőr az édesapja?

Úgy, hogy ő negyvenegyben német hadifogságba esett Szkopjében. Negyvenben vonultatták be és ott volt katona. Elvitték Németországba, egy kisebb hadifogolytáborba. Nem emlékszem a nevére. Onnan szabadult arra hivatkozva, hogy ő magyarnak vallotta magát. Németül beszélt, de elég gyöngén. Szerbül tökéletesen, de ott hon csak magyarul. Két idősebb gyerek – bátyám meg én – szerb iskolába jártunk, nem tudom miért, de így történt. A fogolytáborban tehát hivatkozott arra, hogy ő sváb származású magyar ember és valamikor negyvenegyben, a magyarok bevonulása után talán négy hónappal később haza tudott jönni.

- A Hegyi név mintha csinált lenne.

Ez Berger volt. Még a nagyapapa magyarosította a nevet, mivel Újvidéken a rendőrségen dolgozott. Mai napig, Péterváradon a múzeumban, a bejáratától mindjárt jobbra függ egy elég nagyméretű fénykép, amikor Újvidéken megindult a villamos. Nagyapapa ott áll rendőr egyenruhában. Ott van az akkori újvidéki polgármester is. A nagyapapa első három gyereke, akik közül az első mindjárt a háború kitörésekor az első napokban elesett a fronton, azok még Bergernek születtek, édesapám született egyedül Hegyinek. Nagymama mesélte, hogy nagyapának mindig mondták, hogy miért nem magyarosítja a nevet, hiszen hát mégis rendőr. Így lett Hegyi. Ennek köszönhető édesapám, hogy hazaengedték a német hadifogságból. Az egy mázsás ember ötven kilósként érkezett haza egy óriási magyar zászlóval. Közölte velünk, hogy többé ebben a házban senki sem szólalhat meg svábul, mondta, nem németül. Még ómama sem, édesanyám anyja, akinek hát Schmidt Emma volt a neve, 1865-ben született. Édesapám alighanem polgárit végzett, s azért vállalta ezt a gyógyszer munkát, mert hát itt sokkal többet keresett.

- Az ön emlékezete szerint hogyan zajlott le a magyarok bevonulása?

Annyira pontosan emlékszem rá, hogy a Futaki úton laktunk, a kaszárnya mellett a Popovics patika épületében, az első emeleten. Ez húsvét hétfőn volt. Mindannyian kitódultunk az utcára. Honnan szereztünk, de szereztünk virágokat és nagy-nagy éljenzés közepette vártuk a magyar katonákat, akik végül is jöttek is a Futaki úton a nagytemplom felé. Mi is ott álltunk a tömegben. Azt is tudtuk, én magam is hallottam, hogy egy-egy sváb ember bizony odavágta a virágot és megtaposta. Ők a németeket

várták. Sokkal később egyszer csak az összes padlásról elkezdtek löni. Mert ott óriási tömegben emberek álltak és éljeneztek a magyar katonákat.

- Ez a főtéren volt?

Nem, ott a kaszárnya közelében. Átellenben a Maros vendéglő. A katonák meg Futak felől érkeztek. Autón, gyalog... volt ott minden. Kocsin is, meg lovon is jöttek. A kocsikon valamit szállítottak. Nagy kavarodás volt, de mentek tovább. Nagyon késő estig ott álltunk, amikor elkezdtek lövöldözni a padlásokról. Akkor azt mondták, hogy a csetnikek közben föllopóztak és ők lövöldöztek a padlásokról. Most jut eszembe, hogy akkor még nem a patika fölött laktunk, hanem a zsákutcában, egy kicsit odább. Mindenki megijedt, apánk nem volt otthon. A nagybátyám, Schwab József, nagy köszörős boltja volt a mostani új színház helyén, két katonával eljött értünk. Libasorban futottunk az úton át, elől egy katona, utána a nagybátyám és akkor mi. Az akkor még poros úton, emlékszem, úgy löttek bennünket, hogy a golyók mellettünk, mint az esőcsepp lecsapódtak és felverték a port. Porzott mellettünk, de egyikünket sem találták el. Ez már nem az első napon történt. Harmadnap, s elvitt minket magához a nagybátyám. Katonák rohamléptekben bementek a temetőbe. a Grobljanska utcából – ott már nem löttek. Édesapám sokat utazott később Pestre Negyvenhárom nyarán, azt hiszem fölhelyezték Budapestre. Mentünk vonaton és mindig egy-két üres vagonot tolt maga előtt a mozdony. És édesapám mindig mondta, hogy elfogták ezt is meg azt is, már nem emlékszem a nevekre, akik robbantottak. Arról írtak akkor az újságok is. Meg a vágóhid felé volt egy töltés.

- A csatortöltés.

Ott, akik kimentek... Magyar katonák udvaroltak itteni lányoknak, ott sorozatban leszúrták őket. Ezt az embert, aki főleg csinálta, egyet elfogtak, és azt ki is végezték. Megírta a Reggeli Újság.

- Tehát hogyan állt itt szolgálatba az édesapja?

El akart helyezkedni, de sehogyan sem ment. Akkor a szerb barátaink, meg a zsidó barátaink – mert sokakat ismertünk – szerették édesapánkat, ismerték. Mindenki kérte, hogy te Jóska, annyi embert ismersz. Jól beszélsz magyarul is meg szerbül is. Annyi emberen tudnál segíteni, te lépj be a rendőrséghez. Mert volt egy néni, az árulta az aludtjejet az utcán, kiabáltam, hogy kiseló mleko! Tolta gyerekkocsiban az utcán. Nem is tudom, hogyan került hozzánk. Az is sopánkodott, hogy jaj, gospon Hejgi! Mert letartóztatták a lányát. Apám még akkor nem is volt még a rendőrségnél. És valahogy mindég hozzánk

fordultak. Talán a nagypapa miatt. Mert hogy a nagypapa volt régebben rendőr. Egyébként édesapámnak esze ágában sem volt, hogy belépjen a rendőrséghez. És ott akkor igenis nagyon sok embernek segített. Olyanokat megcsinált, hogy a letartóztatott nagyon fiatalnak – éppen hogy nagyon fiatal volt, éppen hogy elérte a nagykorúságot – zokogva jött az anyja. Fogta az asszonynak a fiát és megbilincselve – mert le volt tartóztatva – és kivitte az anyjához születésnapra. Ott maradt, kiült, nem ment be, hogy ünnepelhessenek. És ilyeneket megcsinált később Pesten is. Internálótáborból hozott ki embereket. Meg így volt ez Újvidéken. Ivics doktor volt a házi orvosunk. Mint ha a Tanurdzsics lányát vette volna el feleségül. Amikor édesanyám először lejött Újvidékre [a háború után, a hatvanas évek végén] Ilics már valahol Dél-Szerbiában volt orvos, mert elzavarták innen. Ő kérte legjobban édesapámat, mert ő volt a legjobb barátja.

- Mikor állt be?

Vagy negyvenegy legvégén... A razzia alatt teli volt a lakásunk, mert az apám, akiket csak tudott összeszedte az ismerősöket, szerbeket meg zsidókat és ott voltak a lakásunkon. Akkor már a laktanyával szemben, a temető oldalán. Ott a lakásban nagyon sok ember volt. Már a strandról is, a rendőrség egyik teherautójával sikerült egy teherautónyi embert kiszedni, válogatás nélkül, mert arra nem volt mód. Édesapám akkor szinte idegösszeroppanást kapott. Nem tudta elviselni, örjítő volt részére ez a helyzet. Ismerősöket vittek el. Nekem három osztálytársamat. Lichtenberg Lilit, Polacsek Olga... Lili édesanyja keresztény volt. És a Mornarska utcából Sztojánt, Alekszics Sztojánt, tizennégy éves volt. A nagyapjával, azt végezték ki és ahogy ez... Mi annyira együtt voltunk, hogy ez olyan volt, mintha családtaggal történt volna.

- Amikor a vérengzés tartott, édesapja szolgálatban volt?

Ő akkor mást sem csinált, mint szaladgált eszelősen a városban, és akit csak tudott... Mert nem csak hozzánk mentett embereket! Mert nem jött haza. És nem tudtunk lefeküdni. Ültünk és vártunk. Ott voltak ezek is, tele volt a lakásunk velük. De úgy képzelje, hogy még az előszobánk is, a fürdőszobánk is... Amennyi ember csak elfért. Ezért menekültünk meg mi később. Mindig akadt valaki, akinek megmentette az életét és akkor azok segítettek nekünk, amikor mi kerültünk itt börtönbe. Mindig akadt valaki.

- Ezek az emberek akkor ott aludtak, étkeztek...?

Ez csak pár nap volt. Mi nagyon szegények voltunk akkor is, és nagyon szerényen, zsiros kenyéren éltünk.. Édesanyám még nekünk sem főzött akkor. Még azt is tu-

dom, hogy apuka mondta, hogy nem szabad egyszerre egy helyen olyan sokat venni. Én a kenyérre emlékszem. Nem kell egy helyen mind megvenni. Név szerint emlékszem a szlávijás Popovicsra és a feleségére. Mert azt régebből ismerte. Mert ott dolgozott. Egy vagy két gyerekük is ott volt velük. Meg az Ivicas doktor is, meg a háztulajdonos, egy zsidó családé volt. Azok is ott voltak. Egy velem egyidős fiuk meg egy lányuk is volt. Mag a mamájuknak az édesanyja. Meg azoknak a rokonaik. Akkor megmenekültek, de később, a németek bevonulása után elvitték őket. Meg egy kikeresztelkedett [zsidó] család is, akiknek magyar nevük volt. Azt hiszem Szabó Zoltán... Az asszonynak a testvéreit belelőtték a Dunába, de ők nálunk voltak és ők megmenekültek. Pesten még sokat találkoztam ennek a Szabónénak a két fiával. Mert az úgy volt, hogy akiket befogadtunk, azok mondták, hogy jaj, Hegyi úr! Még ezt, meg azt, az ő ismerőseiket... Nehogy azt tessék gondolni, hogy ott valami zsvaj vagy mi volt! Ott olyan síri csend volt. Egyszerűen sokkos állapotban voltunk. De még a gyerekek is. Az egy szörnyű helyzet volt, és féltünk ettől a rengeteg embertől, akik ott némán sirtak. Tényleg, az életemet határozták meg ezek a dolgok, az a légkör, ami ott abban a lakásban uralkodott. Ez egy kétszoba-hallos lakás volt.

- Halálfélelem?

Igen. Mert ők ott tudták... Az utcán is. Hát a szerb temető is tele volt hullahegygel. Ez a Schwab Ignác, ő látta... Ő látta, én pártatlanul mondom, hogy igenis a lábánál fogva a csecsemőt a magyar... , a tökrészeg magyar katona odavágta a falhoz. Ilyen is volt. Egész hullahegy volt a szerb temetőben. A Náci bácsi látta. Édesanyám bátyja. De nem csak Náci bácsi látta. Dózsai néni, nagyon jó barát, családi barát volt, talán Sándorné. Ő később hozott is egy újságot, édesapám képével, valami fekete kendő volt ráterítve, mint a fodrászoknál szokták, és nagyon össze lehetett verve. Én nem tudtam elolvasni. Ezt a negyvenötös bírósági tárgyalás előtt csinálhatták róla. Dózsai néni ezt jóval később hozta, mert mi valamikor negyvenhatban keveredtünk vissza Pestre. Hogy került édesapám ide vissza Budapestről? Ott tartunk ugye, hogy detektív volt Újvidéken. Itt már beszéltek a szüleim,

hogy Jóska, vagy ki kell lépni... Sőt, a Schwab József nagybátyám mondta, hogy Józsi vagy abbahagyod, vagy menj el. Mert már itt nem lehetett ennyi mindenkin segíteni. Végül minden kitudódik. És akkor volt egy katonai attasé is nálunk, a nevét nem tudom, azt mindenki olyan tiszteletben tartotta, akit Pesten büjtogattunk. Apám elérte azt, hogy Pestre helyezték. Na, ott a Makenzen utca volt, most, ha jól tudom Jósika utca, a János kórház fölött. Ott kaptunk lakást. Ott megint a pincénk, padlásunk tele volt. Nem csak újvidéki, más városokból is voltak, például Vaj Sándor Nišből. Olga Kozja és a Milan Medina Belgrádból voltak, de volt köztük újvidéki is.

- Ezek fölszöktek Újvidékre és illegálisan éltek ott?

Nekem... Szerintem ezt ők így beszéltek meg. Nem lehet az, hogy csak ott rátaláltak. Tudom azt, hogy ez olyan veszélyes volt, hogy amikor a nyilasok kerültek hatalomra, mi úgy elpuccoltunk, mindenünket hátrahagyva. Elmentünk és apám szerzett egy üres lakást a Parlament mellett. Ezeket az embereket elhelyezte. Ő maga hordta szét. A március tizenkilenc még Újvidéken érte őt. Vagy csak véletlenül volt Újvidéken? Meg kell gondoljam. Mert a hab jött a száján, mert megőrült, és lekötözték, hogy a németek föltörték a rendőrségen az irodáját, kivették a pisztolyát. Neki itt még volt irodája. De neki már megvolt a hivatalos kinevezése Pestre. Ő már negyvenháromtól valami szolgálatban volt Pesten. De igazából negyvennégyben költöztünk föl. Tehát a március tizenkilenc itt ért bennünket, mert akkor történt, hogy megőrült és mondta, hogy ő kimegy, nem érdekli, löjék le. Hogy ilyen nincs, hogy jönnek ahhoz. És ezek a nagybátyáim nincsenek... És akkor felköltöztünk Budapestre és akkor ott megint, ott volt a kistarcsai internálótábor. Ott olyat megcsinált, hogy sirt a zsidó néni és mondta, hogy a kislányának kivették a vakbelét, van-e a gettóban, aki törődik vele? Apám megkereste a gyereket és kivitte hozzá az internálótáborba, meg mindenféle csomagot, ennivalót és ruhát. Otthagyt a néhány napra a gyereket, azután visszavitte ahol volt. Rengeteg mindent tett. Na de ezt, amit olvasok ebben a könyvben, ezt semmiféle jó cselekedet nem tudta ellensúlyozni.¹ Emlékszem arra is, amikor jöttek a nyilasok...

¹ A nyilatkozó itt arra utal, ami édesapjáról A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941-1944* című könyvében található. Néhány helyen tesz róla említést. A legtömöbben a 76. sz. lábjegyzetben, a 284 oldalon fogalmazódik meg a hivatalos álláspont a néhai nyomozóról: Hegyi József neve Délvidék-szerte hirhordtá vált a kommunisták elleni kíméletlen vallatások miatt. A jugoszláv népbíróság a háború után halálra ítélte és nyilvánosan kivégezték." Ehhez fűzzük hozzá még azt is, hogy 1942 novembere végén Hegyi vezette azt a különítményt, amely körülfogta azt az épületet, amelyben a kommunisták illegális újvidéki újságját, a *Slobodna Vojvodina*t készítették az illegális pártmunkások, köztük Svetozar Marković, a JKP tartományi szervezőtitkára. A különítmény tűzharcban sokakat elfogtak, mások életüket veszítették. A Sajti könyvében a továbbiakban ezt találjuk: „Marković kihallgatása több hónapig tartott, s végül a vezérkar főnökének bírósága 1943. január 16-án halálra ítélte. Deák Leó főispán kegyelmet kért Szombathelyitől Marković számára, amit a JKP a magyar külpolitika váltásának jeleként értékelte. Szombathelyi azonban nem kegyelmezett. Markovićot 1943. február 9-én az újvidéki kerékpáros alakulat lakatnyájában felakasztották.” [Az említett kaszárnya a Futaki úti kaszárnya néven ismert az újvidékiek előtt.] Mindebből egyértelműen kiderül, hogy mind Hegyi detektívnek, mind Szombathelyinek jórészt éppen Marković elfogása és kivégzése miatt kellett meghalnia, s igazolható Hegyi lányának azon állítása, hogy apja legfőbb bűnűl a kommunisták elleni magatartását rótták fel, ezért kellett Budapesten felkutatni, Újvidékre szállítani, elítélni és felakasztani.

- Arra gondol, hogy amit a kommunisták ellen tett, azt nem lehetett jótettekkel ellensúlyozni?

Igen, mert a kommunisták jöttek be, és én ezt most is itt el merem mondani: Igen! Teljes erejével harcolt a kommunizmus ellen. És én azt mondom most is, hogy igaza volt, és én vállalom, én most is mártírnak tartom édesapámat. Igen, elfogott ilyen embereket, mint amit Sajti Enikő megírt. Na de ők hányat öltek meg addig? Hány embernek okozták a vesztét?

- Hogyan került Budapestről Újvidékre, amikor itt itélkeztek felette?

Úgy került, hogy még a németek tartották a Citadellát, de már Pesten bent voltak az oroszok. Szentestén. Lementünk a pincébe, ott laktunk a Parlament mellett a Kossuth téren. Lementünk a pincébe, mert már úgy lőttek, hogy nem lehetett kibírni. Édesapám, amikor már az oroszok is jöttek, akikkel jól megértettük egymást, szerbül beszéltünk velük, apám időről időre ki mert menni és végiglátogatta azokat, akiket odáig mi rejtegettünk a Makenzen úti lakásunkban, és ő helyezett el különböző panzióban, magánlakásban, ezeket, hogy megvannak-e. Mert ő gondoskodott róluk. És ő mondta nekünk, hogy ha öt bármi érné, akkor mi, akár ha gyalog, menjünk Újvidékre. Ő ott annyi emberrel tett jót, hogy ott benneteket szentté avatnak. Ezekkel a szavakkal mondta.

- Nem mondta, hogy kit kell felkeresni?

Anyám tudta. Anyám nagyon sok embert ismert azok közül, akiken segített. Nemcsak akiket mi elbújtattunk a razzia alatt, hanem egyébként is. Könyörögtek. Mondjuk, akiket letartóztattak. Ezek általában politikai foglyok voltak. Apám becsületesen utánanézett. Volt egy kis hibája, mondjuk úgy beszélt, akkor is ugyanaz volt, mint utána a Kádár-időben. És apám elintézte, hogy kimagyarázta: ez egy nagyon rendes ember, ilyen és ilyen család, s elérte, hogy elengedték. És ezért kellett minekünk elmenni Újvidékről, mert mondták, hogy ez már olyan föltűnő. Nekünk például nem volt Újvidéken még egy rongyszőnyegünk sem. Mi szegények voltunk. És akkor sem fogadott el apám. Milliomos lehetett volna, rá akarták tukmálni. Egyszer pofonvágott egy embert, mert pénzt akart neki adni.

- Végül is tehát azért mentek föl Budapestre, mert ez köztudottá vált?

Tudomásunkra jutott, hogy a kollégái között ez már téma. Talán nem is volt itt más nyomozó, mint az apám. Ezek anyaországiak voltak. Téma, hogy apám mennyit ügyködik, hogy mentse a fogvatartottakat. Ezért. És mondták, hogy tűnjünk el innen, mert rossz vége lesz.

Ezért mentünk föl. És amikor apám ezeket az általunk bújtatott embereket széthordta, már az oroszok voltak a pesti oldalon, édesapánk elment, hogy körüljárja őket. Miután az eredeti lakásunkról is elmenekültünk. És egyszer csak nem jött vissza. Száztizenheten ültünk az óvóhelyen. Pár nap múlva egyetlen falat nélkül. Ott egyszerűen nem állt módunkban valamilyen élelmiszert szerezni. Anyám azt mondta, apám meghagyta, hogy mi, ha kell, gyalog menjünk le Újvidékre. Nincs más hátra. Nem akarunk, mert mi lesz, ha visszajön apu? Majd hagyunk üzenetet. Irénke nénin keresztül, akivel egy folyosón laktunk, írt a mamám levelet, és mi elindultunk. Gyalog Újvidékre. Édesanyánk és négyen testvérek. Én még nem voltam tizenöt, a bátyám tizenhét, az egyik öcsém tizenkettő és a hat éves Down-kóros öcsénk, akit úgy húztunk, hogy kivettük az egyik rekamié ágyneműtartóját, abból eszkábáltunk egy szánkófélét. Rápakoltunk, volt egy nagy ruháskosarunk, azt kibéleltük és minden szükségesnek vélt holmival körülraktuk. És húztuk. Mert hideg volt, hó. Elérkeztünk a Kossuth térről a Kálvin terre. Ott három ágyú, mellettük katona nők. Ott lőtték a németeket. És olyan kedélyesen csinálták, mintha vidámparkban lettek volna. Még szóltak is, mi mondtuk, hogy zdráasztvujtye! Egyszerre csak, alig értünk be az Üllői út legelejére és jöttek a német gépek és olyan bombatámadást intéztek, hogy ezekből nem maradt sem ágyú, sem nő. Mindig, amikor jött ilyen bombatámadás, akkor beugráltunk a kitört üvegű kirkatokba, az öcsémet meg kint felejtettük. Ő mai napig is él, hatvanhat éves, a többi testvérem meg anyám már meghaltak. Aztán nem bírtuk már húzni, meg hó sem volt. Mi reggeltől délutánig mentünk a Kálvin térig. Hullák, lelőtt lovak, az emberek késsel nyiszálták le a húst. Erzsébetig értünk, majd Tökölig. Ott orosz katonavonatok voltak, engedték felszállni a civileket. Néhány napig utazva elérkeztünk Szabadkára. Ott minket mindjárt lecsuktak. Már ott voltak ismerőseink. Február tizenhetedikén indulunk és február végén, március elején Szabadkán voltunk. Iszonyatosan hideg volt. Az volt a tragédiánk, hogy nem tudtunk idejében leszállni Szabadkán. Jó messzire eltolták a szerelvényt. Végre lekaszálódunk már csak egy kis táskánk volt. Minket is és mindenkit, aki Pestről jött, az utolsó emberig egyből bevittek bennünket a rendőrségre. És mindenkinek átkutatták a csomagját. Kinyitatták velünk a táskát. Mi esik ki édesanyám retiküljéből? Édesapám detektívjelvénye. Még nem voltam tizenöt, de tudtam: végünk van. Anyu? Hát hogy lehetett ezt? Ő meg nem akarta hagyni, mert tőle emlék. Azt mondta, hogy apu biztosan nem létezik, mert apu hazajött volna, ha él.

Olyan nincs, hogy ne jöjjön. Nahát, hogy aztán velünk mit műveltek! Anyámat és a Down-kóros öcsémet külön-külön rakták, meg engemet és a bátyámat. Háromfelé bennünket. Ez egy rendőrségi épület volt. Hogy eredetileg mi lehetett, nem tudom. De akkor rengeteg rendőr, meg partizánok voltak. Egy fadarabra ki volt írva, hogy policija.

- Vagy milicija?

Lehet. De némelyek rendőr egyenruhában voltak. Nem sokan. Partizánok karszalagokkal, géppisztolyokkal, meg mi. Még annyi évesnek sem néztünk ki, mint amennyi voltunk, mert nagyon le voltunk rongyolódva. Alig ettünk ott a pincében. Mondom a bátyámnak, hogy ide figyelj, Feri, hát mi gyerekek vagyunk, hát mi... Ide-oda mentünk a kapu előtt. Állt ott ő, de mi mindig közelebb mentünk a kijáráshoz és a végén kimentünk, nem szóltak ránk. Mi életünkben nem voltunk Szabadkán, csak átutazóban. Nem tudtunk hova menni. Ő azt mondta, le kell menni Újvidékre. Én nem megyek, visszamegyek anyuhoz. Visszamentünk, de nem akartak beengedni. Mondtuk, hogy mi innen mentünk ki. Bátyámat, szegényt jól fenékbe rúgták. Ott is zargattak. Megerősztoltak nőket. Voltak ott huszonéves nők, csinosak. Barátosak voltak velük a partizánok, adtak nekik cigarettát, a következő pillanatban, ott előttünk mindenki előtt... Nagyon gyalázatos dolgokat műveltek. Egyszer csak kinyílik egy ajtó, s ott van anyám. Ott volt már Jóska öcsém is vele. Elkezdtünk ordítani: Anyu, anyu! És ő meg: Jaj, gyerekek! Kijött, egy partizán és behúzott minket. Kiderült, hogy ez is ismert minket, ez is megtudta, hogy kik vagyunk és így együtt voltunk. Nem voltunk mi ott többet két, maximum három napnál és akkor elengedtek bennünket. Mondták, hogy menjünk nyugodtan. Jött személyvonat és eljöttünk Újvidékre. Csakhogy itt már a régi vasútállomáson... Soha többet nem engedtek ki a pályaudvarról. Napokig hevertünk a kövön. Sok ember gyűlt ott össze, ez mind negyvenöt március elején volt.

- Amikor befutott a vonat, akkor mindjárt lekapcsolták magukat?

Minden vagonnál ott álltak a gépfegyveresek és tereltek be bennünket a nagy váróterembe.

- Kihallgatták az édesanyjukat?

Ott semmit. De Szabadkán sem, mert utána a mamám elmondta, hogy ez az ismerős hamar előkerült és az intézte, hogy bennünket ott elengedtek. Mondta mamám, hogy apánk Pesten eltűnt, nem tudja mi van vele, azért jöttünk, mert nem volt maradásunk, nem volt mit enni. Itt sem hallgatott ki bennünket, hanem automatikusan, aki Pestről jött, azt mind beterelték és ott heverésztünk két vagy há-

rom napig. Fáztunk. Enni nem adtak, inni adtak. Akkor gyalog eltereltek bennünket a Báni palotáig. Apámnak is eleinte ott volt az irodája. Nem egyszerre tereltek oda mindnyájunkat, hanem tizenöt-húszat. Már előttünk is annyit naponta, kisebb csoportokban. Tőlünk nem kérdeztek semmit, gyerekektől, anyámat igen. De azt nem tudom megmondani. Mert mi nem is voltunk a közelében. Vele külön foglalkoztak. Mindenki sorra került, s minket elengedtek. Mondták, hogy menjünk haza. S másnap menjünk be, majd kapunk iratokat, de akkor már sötét volt, s mintha kijárási tilalom lett volna, az irányt a nagypapához vettük. Édesapám szüleihez. Elmentünk a nagypapához. [] Ez a Temerini úton kifelé, az Almási utcán túl, egy félkanyarban. Ez nem a háza, hanem a lakása volt, akkor már oda költözött. És mi oda meg is érkeztünk. A kutya sem bántott bennünket. A nagypapa még akkor éjjel elment a Schvab Ignác nevű nagybátyámhoz és az ég éjjel eljött a feleségével együtt a Liszi nénivel. Azok zokogtak, Juliska, hát hogy tehetsz te ilyet? Hallottunk olyasmit – de akkor még nem tudtunk biztosat, hogy a Jóska itt van, vagy lehozzák, de akkor még nem lehetett itt. Mondták, hogy örültséget követtünk el. „Titeket itt kiirtanak, lelőnek, nem létezik, hogy megmaradtok. Mondtuk, hogy nem, hát holnap megyünk és kapunk igazolványokat. Olyannyira, hogy édesanyám nem látta a mamáját, nem is látta már soha többet, mert ő nagyon öreg volt már, nem tudott akkor átjönni. Mi meg nem mertünk menni. A nagybátyám mondta, hogy kijárási tilalom van. Ők is félve jöttek. Körbesírtak bennünket, hogy ez volt a legnagyobb örültség, hogy mi ide jöttünk. Mert mehettünk volna Bajára a rokonokhoz. Másnap visszamentük ugyanoda az igazolványokért és egyből átvittek bennünket a Halpiacnál a börtönbe. Ott nem volt ágy, meg ilyesmi, csak szalma, de azon is már hetvenheten alhattak, úgy össze volt törve. Enni adtak, marmaládét, meg vizet inni. Nem tudom, hány hónap után... De nekünk itt kellett lenni, amikor apámat kivégezték, de mi nem tudtunk róla. Belökték a nagyszüleimet is. Ordítottak, nevetve mondta a partizán: „E, doneli smo goste.” [Vendégeket hoztunk] És belökték a nagyszüleimet. Édesapám szüleit. Méghozzá úgy, hogy egy gyufát nem hozhattak el a lakásból. Nagymamám mondta, hogy fölvette a télikabátját, meg a nagypapa is, neki szép nyugdíja volt, ezt is levették róluk. Mi ott már, mi gyerekek is olyan apátiába süllyedtünk, ha gyerek ilyesmire egyáltalán képes, hogy mi már – nem most, hanem negyven évvel ezelőtt sem emlékeztem – hogy én éhes voltam. Ott már olyan borzalmas lelkiállapotban voltunk. Nem érdekelt bennünket. Múltak a napok, nem is beszélgettünk egy-

mással. Ott olyan ordítózások voltak, ott verték az embereket... Minket egyetlen egyszer sem vertek meg ott a börtönben. De ott hogy mi ment! Mert hallatszott. És aztán a mi zárkánkba löktek be egy rettentően összevert embert. Szerintem az pap, lelkész lehetett. Szegénykém összeszedte magát és elkezdett bennünket kérdezgetni, hogy hogy hívnak minket, miért vagyunk itt, honnan kerülünk ide. És elkezdett nekünk beszélni. És mi akkor ott szabadok lettünk! Én ezért lettem börtönmissziós. Mi addig is nagyon-nagyon vallásosak voltunk. És őt – csakis egy pap lehetett – aztán kirántották onnan és elvitték, mert nem oda tartozott. Soha többé nem láttuk. Nem is mondta a nevét. Hiszi, nem hiszi: Mi elkezdünk utána beszélgetni s azt mondta édesanyám: Gyerekek, nem kell félni. Hát meddig tart, amíg lelőnek bennünket? És utána mindannyian együtt leszünk. Hát hisztek az örök életben, mert az van. Mind megszűnik ez a szörnyűség. Kérjük a Jóistent, hogy minél előbb végezzenek ki bennünket. És mi többé nem féltünk. Két-három ilyen eset volt az életemben, ami megszabta a sorsomat. Akkor megint akadt egy [ismerős], anyánkat elvitték, de sosem verték meg. Nem tudom, kikkel beszélt, szerintem ... mert nem beszélhettek ott a közönséges örök előtt. De egyszer jött a mamám, és mondta, el fogunk menni, jó lesz. És egyszer tényleg, de akkor már megint hideg volt, elmúlt a nyár közben, ezért gondolom, hogy jó időt eltöltöttünk ott a börtönben, megint libasorban, géppisztolyosok kísérték, de akkor csak minket, kikísérték a pályaudvarra, egy egész vagon kiürítettek. Legalább hat gépfegyveres odaült mellénk, de nem szólt, csak elvitt bennünket Szabadkára. Ott megint beteltek bennünket, valahogy az az érzésem, hogy – mert ennyire nincsen véletlen, én vallásos vagyok, nem hiszek a véletlenben – akkor ott kikötöttünk egy nagy, de szépen berendezett irodában. De ott is volt egy, az is partizántiszt. Volt rendjele, jól nézett ki, de nem egymáshoz illő holmiban volt. A többieknek, mondta, hogy kimehetnek. Aki odahozott bennünket az bent maradt, de azt is kiküldte. És akkor mondta, hogy: Tetka Juliska, a keresztnévét tudta anyámnak. És akkor annyi élelmet hozott, valamilyen rendes kosárban és mondta, hogy egyenek, de ő nem tud mást tenni, de szerinte mi nem maradhatunk életben, ha itt maradunk.

- Amíg Újvidéken voltak, sejtettek valamit, hogy itt van az édesapjuk?

Nem. Semmit. Mi azt hittük, hogy Pesten bomba végzett vele.

Ez az említett ember főltehetőleg szintén olyan lehetett, akit édesapám megmentett. Csakis olyan lehetett.

- Ő sem mondott semmit róla?

Nem. Mert anyám nem tudta, mert amikor megtudta [hogy apánkat kivégezték], akkor elájult. De az már fönt volt Pesten. Dózsai néni följött Pestre, és tőle tudtuk meg. Azt mondta, fölrajkát ott minket egy szekérré, ott nem voltunk sokat, talán egyszer aludtunk ott. Még szalma is volt rajta és mindannyiunkat, a nagyszülőkkal együtt Tompánál áttettek a határon. Nem bántottak bennünket, de lődöztek a levegőbe, tetszett nekik, hogy félünk. Áttettek és azt mondták, soha többet vissza ne térjünk. Be kértkeztünk valami istállófélébe, mert a lakásba nem engedtek be bennünket, hát úgy néztünk ki, hogy... Az istállóban voltak valami jószágok, azok melegítettek meg adtak ott nekünk valamit enni is. Nem emlékszem, hogyan, de onnan elkeveredtünk Bajára. De mind Bergerek voltak még. Ahányan voltunk annyi felé, mert senki sem vállalt ennyiünket együtt. Anyám elment Pestre és megtalálta apámnak... Mert mikor vitték a zsidókat a Dunára, apám és társai még onnan is hordták vissza az embereket. Annakidején, még Pesten, mikor a nyilasok voltak hatalmon. Édesapám meg a társai kiállították a parancsokat, hogy akiről csak tudták, hogy ott vannak, hogy nem tudom én hova szállítják őket, kihozták és elengedték őket az utcán. Van egy ilyen papírom, hogy Dorn Páltól, hogy apámnak köszönheti a megmenekülését, mert a Duna-parton kísérés közben elengedte.

- Tudna nekem küldeni erről egy másolatot?

Igen, lefénymásoltatom. Anyám többször kereste apámat, mert majdnem mindannyiukat letartóztatták, akik detektívek voltak Pesten, de feleségeket talált. Mentek ők börtönbe, internálótáborba, sehol nem álltak velük szóba, hogy nincsenek. Ezek az Irénkéék, pont akkor, amikor először fölment Pestre anyám, nem voltak otthon. És úgy kicserélődött mindenki. Egész más ismerősnél aludt meg. Ha odament volna, egyből megtudta volna, hogy mi történt. És amikor második alkalommal fölment Pestre, megkereste itt a Kossuth Lajos tér 16-17-ben ezt az Irénkét a szomszéd nőnket. Na és akkor bement a lakásunkba is. Az ajtó nem volt bezárva. Az ment be, aki akart, azt vitt el, amit akart. És ott találta apáknak a tiszta vér ingét. Tehát őt az oroszok is alaposan megverhették. Akkor ez a bizonyos Irénke mesélte el anyámnak, hogy apám egyszer csak megjelent és föl volt neki írva, hogy a Milan Medina, Olga Kozja, Dajcs Sándor. Hogy ezek, amikor a Zoltán utcán, a Zoltán panzióban, ezeket ott helyezte el, örömmel fogadták: Igen, megvannak, kibírják, most már itt vannak az oroszok. És még akkor nem viselkedtek ellenségesen. De utána jött néhány orosz katona és akkor

azt mondta Milan Medina, hogy ez egy fasiszta, ezt fogják el. Fasiszta, ez magyar rendőr. S így vitték el az oroszok apámat. De utána apám millió nevet tudott felsorolni Pesten, akiket megmentett. Főleg zsidókat. Akkor apámat fölvette a magyar Demokratikus Népi, nem tudom mi a fene szolgálatba állt. Később édesanyám két hónapig még nyugdíjat is kapott utána. De aztán kizavarták anyámat a rendőrségről. Ez az Irénke mondta, hogy édesapám kérte, adjanak neki két hónap szabadságot, megpróbál bennünket megkeresni. Készülődött. Irénke valami kukoricalisztból valamit még sütött neki, meg Irénke mosott is rá. De azt a véres inget ott megtaláltuk. Készült Bajára vagy Újvidékre, hogy hátha megtalál, megkeres bennünket! . Szerencsétlen! Újvidékre! Irénke ott volt nálunk és akkor följött két ember. Mondták, hogy szerbusz Jóska, tegeződtek, így köszöntek. Barátságosan elbeszélgettek velem. Ablaküveg nem volt ott, ami volt, az mind kiment. Édesapám visszaszólott, hogy Irénke mindjárt jövök vissza, és lement. A harmadik emeleten laktunk, de a lift mindvégig jó volt. Áramunk is volt. Végig volt telefonunk! Sam ablak, sem ajtó, meg egy falunk is leomlott, de a telefonunk meg a lift végig működött. S mondja Irénke, hogy ott állt az ablaknál, kinézett, ott állt egy autó. Állt mellette egy ember. S akkor már szabályosan berugdosták apámat abba a kocsiba. Azok hozhatták Újvidékre. Később ezt a cikket, a fénykép megvan, arról is csináltak másolatot. Amikor a Dózsai néni, az nagyon jó barátja volt a családnak, egyszer, valamikor régen, még egy házban is laktunk, amikor még csak ketten voltunk gyerekek. Amikor Dózsai néni hozta ezt a cikket – apám nagyon vallásos volt, és többször elvégezte a nagykilencedet. Minden első pénteken ment gyónni-áldozni kilenc hónapon keresztül. Képzeld el, amikor már őt halálra ítélték, ezt a Dózsainétől tudjuk, megkérdezték, hogy no, mit akar. Egyet kérhet. Ehet valamit, írhat egy levelet és kérhet papot. Így felsorolták neki. Imádott bennünket! Apám azt mondta, hogy ő papot szeretne. Akart gyónni-áldozni. Meg az utolsó kenetet fölvenni. Azt mondták, hogy ők pappal nem tárgyalnak, de ha akar, mondhat egy civilt, azt ők behozzák és azzal hozathat papot. Apám a Dózsai nénit mondta. És a Dózsai néni vitt oda papot.

Tényleg magkapta az utolsó kenetet. Majd a Dózsainé pár év múlva jött, ezt a cikket is hozta és ezt elmesélte. Mert a Dózsai néni ezzel a pappal később beszélt. Apánk végső soron... Ezt anyánk sosem tudta elmondani, hogy mit üzent. -Mindig elsírta magát.

- Nem mondta meg, hogy ki volt az a pap?

Nem. Nem is írhatta fel.

Hegyi József bírósági peréről és kivégzéséről

Az Újvidéken kiadott Magyar Szó napilap 1945-ben még jórészt a szerb nyelvű párjának, a Slobodna Vojvodinának a magyar fordításaként jelent meg. Magyar címe is a szerbet tükrözte akkor még: Szabad Vajdaság. Kezdetben még az elvéve közölt önálló cikkeit is egyeztettek a szerb lappal. A két lap tartalma tehát lényegben nem különbözhetett. Mindkét szerkesztőséget a Jugoszláv Kommunista Párt AGITPROP nevű szerve irányította, szinte kézívezérléssel. Az itt közölt szöveg stilisztikai elemzéséből arra lehet következtetni, hogy ez a cikk eredetileg szerbül íródott, a Szabad Vajdaság számára, csak lefordították. A lapnak az 1945. június 8-i számában Kötél általi halálra ítélték Hegyi Józsefet, az 'Armija' hóhérait¹ címmel az alábbi cikk jelent meg:

„A noviszádi² 'Népotthon' nagytermében mintegy kétezer érdeklődő előtt folyt le a Hegyi József elleni nyilvános tárgyalás első napja. Amikor a vádlottat bevezették a terembe, kiobbantak az elfojtott indulatok és elkeseredett kiáltások özönében sápadozott az egykori 'Armija' legkegyetlenebb rendőrspiclije.

Az államügyész vádirata szerint, Hegyi József, mint a magyar megszállók rendőrségének tagja, cselekvő részt vállalt a haladó erők üldözésében és kiirtásában. A kezére került politikai foglyokat súlyosan bántalmazta és megkínozta, tekintet nélkül nemükre és korukra. Hegyi részt vett a hírhedt noviszádi 'razziában' is. Áldozatai hozzátartozóit meg is zsarolta.³ Mindezekért a bűnökért az ügyész halált kér a vádlottra, azzal, hogy a halálos ítéletet a nyilvánosság előtt hajtsák végre.

Az ügyész vádbeszédét⁴ hatalmas tapsal fogadta a tömeg, amely követelte, hogy a halálos ítéletet ne golyóval hajtsák végre, hanem akasszák fel a vádlottat.⁵

¹ Armijának nevezték Újvidéken azt az épületet, amely a Halpiac és a Duna utca között fekszik a volt börtönépülettel, illetve a volt bírósági épületnek a Halpiac felőli szárnyával szemben. A háború alatt ide idézték, itt vallatták a magyar kémelhárító által befogott személyeket.

² A vehemens hirdetés 1944 végi felszabadulás olyan szabadságot hozott a délvidéki magyaroknak, hogy egyetlen helység nevét sem volt szabad magyar néven említeni. Az is jellemző, hogy a két háború közötti Jugoszláviában létrehozott szerb nacionalizmust megjelenítő Sokol mozgalom újvidéki otthonát Titók hirtelenében átkeresztelték Népotthonná.

³ A dőltbetűs kiemelések az eredetiben.

⁴ Nyilvánvaló fordítási hiba. Nem vádbeszéd lehetett még, hanem csupán a vád ismertetése.

⁵ Egyértelmű a lincshangulat. Az ügyész a vádiratot olvasta még csupán, s annak végén említette a kötél általi halált, s a sajtótudósító ezt lovagolja meg, a bíróságot a tömeg alá rendelve követeli az akasztást.

Hegyi József, aki soha senkin sem könyörgött meg, sirva könyörgött kegyelemért. *A gyermekeire hivatkozott az a Hegyi, aki mások gyermekeit állati módon megkínnoztta és halálba küldte. 'Kérem a jelenlevőket – mondta - hallgassanak meg. Elismerem, hogy hibáztam de tekintsek enyhítő körülménynek, hogy senkit sem vertem agyon.'* Vallomása további részében elmondta, hogy azért ment a rendőrséghez, mert másként katonának vitték volna és gyermekei kenyér nélkül maradtak volna.

Hegyi után a tanúk vallomásai következtek. A tárgyalást folytatják.

A tárgyalás második napja a tanúk kihallgatásával kezdődött. Sorba jöttek az asszonyok, lányok, férfiak, akiket ez a szadista vadállat megkínzott. Hegyi semmire sem akart emlékezni, ő a 'baloldaliak barátja', aki csak azért ment Budapestre, hogy megvárja a Vörös Hadsereget és felajánlja szolgálatait. Csak akkor tört meg, amikor Rajics Gyorgye a szemébe mondta, hogy két órahosszat tartó embertelen kínzások után, arra akarta kényszeríteni, hogy elénekelje az Internacionálét, és térden állva könyörögjön Sztálinhoz, hogy segítsen rajta.

Az ügyész, mivel úgy látta, hogy az eddigi tanúvallomások is világossá tették a bírák és a közönség⁶ előtt Hegyi bűnösségét, javasolta, hogy hagyják abba a további tanúk kihallgatását. Az ügyész javaslatát a védő sem ellemezte és a bíróság rövid tanácskozás után, kimondta, hogy a további terhelőtanúkat nem hallgatják ki.⁷

Az ügyész kérésére még egy tanút hallgattak ki, Crnojacski Dragicát, aki mindössze tizenhárom éves volt, amikor Hegyi kezei közé került. A kislány vallomásaiból

kiderült, hogy a vádlott – aki saját szavai szerint 'tekintettel volt az idősebb nőkre és gyermekekre', - kegyetlenül összeverte és kényszeríteni akarta, hogy árulja el növéret. Hegyi bevallotta, hogy a kislányt megverte, 'de olyan óvatosan, hogy az ütések nem fájhattak neki.'

Hegyi 'mentőtanúinak' kihallgatásakor kiderült, hogy ez az 'emberbarát' rendőrügynök az anyagiakat sem vette meg.

A bíróság felszólítására az ügyész elmondta a vádbeszédet. A tanúk vallomásából kiderült, hogy Hegyi szadista módon bántalmazta az eléje kerülőket, hogy vallo-mást csikarjon ki tőlük. Megállapítást nyert, hogy az a 'jóakarátú' és 'jólelkű' hóhérlégény, aki kegyelmet kér a bírától, mert négy gyermek atyja, milyen kegyetlen volt más apák és anyák gyermekeihez. A fasiszta bérencek – mondta az ügyész – akiknek egész valójuk meg van fertőzve a fasiszmus bacillusaival, most álcázzák magukat, mint a vádlott is, akinek bűnei olyan világosak, mint a nap, és aki most úgy akar bemutatkozni, mint 'jószándékú és jóakarátú' ember, aki bár rossz úton haladt, de megbánta bűneit és kegyelmet kér. Ha megbocsátanánk az ilyen teremtményeknek, húsz év múlva ugyanazt élhetjük meg mi és népünk⁸, amit 1941-ben él-tünk át.

Nagy beszéde után az ügyész kötél általi halált kért Hegyi ellen. Szavait nagy tapssal és lelkes helyesléssel fogadták a jelenlevők. A vádbeszéd után az ügyvéd emelkedett szólásra, aki nyomorúságos anyagi helyzetével igyekezett menteni védencét.

A vádlott utolsó szavai után a népbíróság kötél általi halálra ítélte Hegyi Józsefet."

⁶ Az ügyész a közönségre hivatkozva indokolja javaslatát.

⁷ Ismerte a vádlott korábbi életét, eléggé indokolt a gyanú, hogy a további terhelőtanúk kifejezés alatt a bíróság valószínűleg a vádlott mellett tanúskodni szándékozókat fosztotta meg a vallomástétel lehetőségétől. A cikkíró a védő egyetértését is említi, álnokul, hiszen a hasonló perekben akkoriban a védő szinte ugyanolyan veszélybe került, ha komolyan vette feladatát, mint az eleve bűnösnek tekintett védeence.

⁸ Talányos kifejezés: kit kell érteni a „népünk” alatt? Nos, a hasonló dokumentumokban általában e mögé bújtatták a „szerbek”, illetve a „dél-szlávok” gondolatot.

* Matuska Márton kiegészítő jegyzete

A szerző ezt az írását a Magyar Szónak készítette tavaly májusban. Néhány nap múlva Szabadkán Kókai Péter, a lap főszerkesztője, Kudlik Gábor, a Nyitott Távolatok civil szervezet vezetője, a távollevő Dudás Károly, a Hét Nap főszerkesztője és a szerző megalakították a második délvidéki honvédtalálkozó szervezőbizottságát. Kókai Péterrel megbeszélték, hogy az őszre tervezett találkozó hírverésének nyitó írásaként a napilap folytatásokban fogja közölni az írást. A találkozó kitűzött napjáig azonban nem jelent meg, de a szerkesztőség nem is vette tudomásul az írás létezését. Ekkor a szerző telefonon közölte a főszerkesztővel, hogy kilép a találkozót szervező bizottságból, s visszavonja az írást.